

BAGDADSKO PRIČEŠĆE

SINAN ANTUN

Preveo sa arapskog i priredio
Srpko Leštarić

■ Laguna ■

Naslov originala

سنان أنطون

يا مريم

رواية

الطبعة السادسة

منشورات الجمل، بيروت - بغداد

Copyright © 2012, Sinan Antoon, *Ya Maryam*. Originally published in Arabic by Manshourat al jamal, Beirut, Lebanon.

Published by arrangement with RAYA, The Agency for Arabic Literature.

Događaji u romanu preklapaju se s napadom na Crkvu naše Gospe od Spasa u Bagdadu 2010. Ali tekst romana i likovi u njemu plod su mašte, a eventualne podudarnosti ili sličnost u imenima samo su slučajne.

Copyright © ovog izdanja 2020, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Živeti u prošlosti	11
Porodične fotografije	41
Živeti u prošlosti	79
Žalosna mati	119
Sveto pričešće.	165
<i>Imenik</i>	181
Srpko Leštarić: <i>O iračkom piscu Sinanu Antunu ili Sveto pričešće za žrtve verskog fanatizma</i>	193

*Svojima je došao,
ali oni ga nisu primili.*

Jevanđelje po Jovanu 1, 11

ŽIVETI U PROŠLOSTI

– Ti, čika Jusefe, živiš u prošlosti!

Maha mi je to rekla razdraženo, izlazeći iz dnevne sobe nakon žustre rasprave. Luaj, njen muž, sasvim se pomeo, pocrvneo je u licu i povišenim tonom dozivao je da se vrati:

– Ma kako to govoriš, Maha? Dođi ovamo! Maha!

Ali ona se već užurbano pela uza stepenice što vode na sprat. On mi se izvini s vidnim žaljenjem u očima i reče postidehim glasom:

– Oprosti joj, čika Jusefe. Sam znaš koliko te ona voli i poštuje. Ali ovo je jače od nje, živci su joj načisto popustili!

Pre nego što sam i stigao da razmislim šta bih mogao reći na to, Mahino grčevito jecanje sa sprata zapljusnulo nam je sluh i ja promucah:

– Nema problema. Ništa se nije ni desilo. De, idi je ti malo smiri i uteši!

On ustade sa sivog kanabeta na kojem su oboje do maločas sedeli i priđe mojoj stolici koja je stajala tačno

naspram televizora. Spusti mi ruku na rame, pognu se da me poljubi u teme i, pre nego što će me ostaviti da bi se čutke popeo uza stepenište na gornji sprat, reče:

– Izvini! Neka ovo ide meni na dušu!

Ja ostadoh sedeći sam pred ekranom televizora, iza kojeg su se sudarali i mešali glasovi voditelja i dvojice njegovih gostiju sred bučne rasprave. Ali ja te glasove nisam više jasno razabirao. Lica su im bila kao u nekoj magli i bezmalo su se gubila. Čuo sam samo jednu rečenicu čije su mi se reči polagano ponavljale u glavi:

– Ti živiš u prošlosti!

– 2 –

Nisam dobro spavao, sve vreme sam se prevrtao u mraku, istovremeno prevrćući po glavi nepravednu presudu koju mi je Maha izrekla. U mukloj tišini sebi sam ponavljao pitanje: „Da li ja stvarno živim u prošlosti?“ I odgovarao sam na pitanje drugim pitanjima. Kako da neko, ko je mojih godina, ne živi u prošlosti, makar unekoliko? Ja sam ušao u osmu deceniju života od čega je veći deo odbrojan u prošlom vremenu, a nije više mnogo ni preostalo. Dok je ona u ranim dvadesetim i sva budućnost je još pred njom, koliko god sadašnjost izgledala crno. Ima dobru dušu, namere su joj još bolje, ali je još mlada, kao što joj je i prošlost. Doći će dan kad će i njena prošlost odrasti pa će tad i ona početi da joj se vraća i da provodi sate u njoj, čak i ako bi bila loša. Jer će iz nje izdvajati ono najlepše, a rane će se zaceljivati. A onda, zar je prošlost potpuno umrla pa ne mogu živeti u njoj? Zar nije prošlost

jedno trajanje, zar nije živa na neki način, pa koegzistira sa sadašnjošću i bori se s njom? Ili je zatvorena u uramljene slike okačene po zidovima sećanja što se protežu hiljadama metara, ili su pokačene po kućnim zidovima, ili se čuvaju u albumima? Zar nije ona dugo stajala pred okačenim slikama i pitala me, ne jednom, o članovima porodice što stoje tamo, uokvireni? Kuda ih je život odveo, ili kako, ili kada ih je ugrabila smrt? Nije li tražila od mene da joj pripovedam razne priče koje su pohranjene u tim slikama? Ja sam joj uvek sa žarom udovoljavao, bojio sam slike mnogim pojedinostima, ponekad prateći niti kojima su one bile povezane s drugim slikama. Ili pak one koje su povezane s drugim pričama ali ih nije uhvatilo oko foto-aparata. Priče okačene u mom sećanju, s uzdasima i osmesima, i druge, koje se čuvaju u arhivi što je pod stražom srca.

Da li zaista bežim iz sadašnjosti u sklonište prošlosti kako me ona optužuje? I šta u tome ne valja, čak i ako je tačno, ako je sadašnjost nakrcana eksplozivom i prepuna detonacija, i ubistava, i grozota? Možda je prošlost bila poput kućnog dvorišta s vrtom koji volim i o kojem se staram kao da mi je rođeno dete. Bežim tu od belosvetske buke i užasa. Ona je moj raj u srcu pakla ili moja „autonomna oblast“, kako je ponekad nazivam. Braniću je jer su prošlost i dom poslednje stvari koje su mi preostale.

Moram joj oprostiti jer njeno vreme je drukčije od moga vremena, i njena mladost od moje. Ona je progledala svojim zelenim okicama pravo na ratove i sankcije, i zarana kušala ukus suše, i ubijanja, i beskućništva. A ja sam živeo u doba blagostanja i još ga pamtim i verujem da je ono stvarnost.

– 3 –

Ustao sam u pola sedam, po svom običaju od pre mnogo godina, bez budilnika. Tako je otkako mi je bešika prirodni i najsigurniji budilnik, koji me nagoni da se budim i odlazim u kupatilo po nekoliko puta. Zastao sam pred ogledalom u kupatilu, koje je odmah do moje sobe. Umio sam lice i obrijao se. Nisam tom prilikom, kao što inače obično činim, pevušio neku od svojih omiljenih pesama, jer sam pokušavao da se prisetim detalja sna koji sam te noći sanjao. Izvadio sam zubnu protezu iz čaše s vodom, stavio je u usta i proverio da li čvrsto stoji na mestu. Zubi su mi tokom godina poispadali, a proteza mi je dugo smetala, dok se nisam privikao. Tešio sam se da mi je bar seda kosa jaka. Sve, samo ne ćelavost! Ali, u tom snu bio sam ćelav. Važan detalj, koji je, sam po sebi, pretvarao san gotovo u košmar. Kuća je bila ta koja jeste, u svim pojedinostima, ali se odnekud bila pretvorila u muzej i svaka soba u njoj pretvorila se u malecku salu. Kreveti i stolice bili su okruženi konopcima i upozorenjima za posetioce da ništa ne diraju, a ja sam tu radio kao kustos, objašnjavajući povest svake sobe, ko je u njoj boravio, i kuda se ko odselio. Čuo sam kako neko mrmlja i kako se neko smeje, ali nikoga nisam video. Izlazio sam iz sale u salu u potrazi za posetiocima, ali sve sale su bile prazne. Onda začuh glas nekog čoveka kog ugledah kako ide hodnikom s grupom posetilaca i navodi im pogrešne pojedinosti o kući. Priđoh im i glasno uzviknuh: „Ovo je moja kuća, i ja sam tu vodič!“ Ali niko me nije čuo niti obratio pažnju na moje prisustvo. Pogledah se u ogledalo i videh da sam ćelav...

Očešljao sam kosu i ponovo zahvalio Bogu što mi je sačuvao kosu. Otvorih oči i zagledah se u njih primičući lice ogledalu. Guste, sive veđe se malo podigoše, a rastojanje između bora što su ih godine ispisale po čelu suzi se. Odmakoh se od ogledala i poslednji put pređoh ubrusom preko lica i čela.

Idući od kupatila do kuhinje da bih spremio čaj, zastao sam pred kalendarom okačenim na zid u hodniku – tako sam činio svakoga jutra. Bila je to stara navika od koje nisam odustajao ni posle penzionisanja, kad su mi dani naglo ostali lišeni sastanaka i rokova i broj poslova i obaveza se smanjio. Uobičajio sam bio da svaki put zastanem i precrtam minuli dan grafitnom olovkom što je visila na kanapu privezanom za isti ekserčić o kojem je visio kalendar – time sam proglašavao početak novog dana. Pogledao sam u fotografiju za taj mesec u kalendaru – prazna terasa po kojoj je, kao i po kamenitom tlu oko nje, ležalo požutelo lišće što ga je jesen prosula s nekog drveta od kojeg se videlo samo stablo. Ispod slike bila je ostala samo još nedelja, kao poslednji dan oktobra 2010. U kvadratiću za taj dan bio sam upisao olovkom reči „umrla Hena“, kao podsetnik na dan kada mi se pre sedam godina, jednoga jutra poput ovog, rođena sestra rastala sa životom, mada je bilo nezamislivo da zaboravim taj datum. Pre nekih mesec dana otišao sam u crkvu i naručio kod sveštenika da se o godišnjici održi misa zadušnica, a dao sam i dodatni prilog crkvi. Misa neće biti u Crkvi Gospinih kćeri koja joj je bila drugi dom i gde je svakoga dana, tokom više decenija, išla da se moli, jer je ta crkva odnedavno zatvorena za vernike iz bezbednosnih razloga, već u crkvi koja se u narodu zvala Um el Tâg, u koju svake nedelje

idu Maha i njen muž, zato što je sirijačka. Hena se neće ljutiti što joj se pomen drži u sirskoj crkvi a ne u „našoj“, kako je inače nazivala haldejske crkve. Jer razlika je sasvim neznatna, uglavnom u liturgijskom jeziku koji je, uostalom, vrlo sličan, s mnoštvom razumljivih reči, a obe su pri tome i katoličke. Što je najvažnije, sve će molitve na kraju stići Bogu, na kojem god da su jeziku ili u kojem god bile bogoslužnju.

Eto, prošlo je sedam godina, brzo, kao to jutro! Godina nad kojima bi se Hena, da je bila živa, iščuđavala, jer su prevazišle sve što im je prethodilo, pa čak i onih poslednjih sedam meseci njenog života nakon poslednjeg rata.

Ona se uvek budila pre mene i pripremala nam čaj. Popila bi dve čašice uz svoj lagani doručak: komadić hleba i malo sira, belog ili žutog, ako ga je bilo, i kašiku džema od kajsija ili smokava, koji je volela i sama ga pravila. Čaj bi u malom čajniku ostavila da se greje na pari, na tihoj vatri, da se ne bi ohladio dok se ja ne probudim, a ona bi peške otišla u crkvu. Poslednjih godina usporila je korak pa je hodala nogu pred nogu, oslanjajući se na štap. Ali ni za živu glavu nije htela da me budi da bih je odvezao kolima i uporno je odbijala moj savet da u crkvu ide samo nedeljom, a ne svakog dana. Bila je strahovito tvrdoglava, pogotovu kad se stvar ticala njenih verskih navika.

Kada sam toga jutra ušao u kuhinju, Hena nije još bila pripravila čaj. Mali čajnik bio je prevrnut u soški za ceđenje posuđa pored sudopere kao što je i ostavljen prethodne večeri pošto smo popili svoj večernji čaj. Pomislio sam da se možda oseća premoreno. Nalih vodu za čaj u veliki čajnik i stavih ga na desnu ringlu na šporetu pa ukresah šibicu da upalim plin. Sasuh dve velike kašike čaja u mali

čajnik, poškropih ga s malo vode i poklopih veliki čajnik, čekajući da voda u njemu provri pre nego što je prelijem po čaju u malom čajniku. Izišao sam iz kuhinje i pošao u njenu sobu, koja je bila na kraju hodnika, pre vrata što vode u zadnje dvorište. Vrata behu zatvorena. Pokucao sam i triput je pozvao: „Hena! Hena! O, Hena!“ Nije se odazivala. Pritisnuo sam kvaku i tiho otvorio vrata pazeći da ne škripnu i ugledao je kako leži u postelji. Zavesu su bile spuštene, ali je jutarnje sunce prosijavalo kroz uske otvore pored rubova. Prešao sam prag sobe u koju jedva da sam ikada ukoračio. Na zidu je zdesna bio prekidač koji pritiskoh, ali se svetlo nije upalilo. Tek tad sam se setio da mi je prethodnog dana rekla da joj je sijalica pregorela i da treba da je zamenim, što sam i obećao. Sad prekorih sebe što sam to odgodio jer mi se nije dalo da donosim merdevine iz ostave – kad god bih se penjao uz merdevine da bih zamenio neku sijalicu, žignulo bi me koleno. Malo sam se u sebi tešio da je struja i tako veći deo vremena u prekidu, a mi štedljivo uključujemo elektroagregat i noću se više oslanjamo na sveće. Ali nema koristi od odlaganja. Ponovo je pozvah: „Hena! Šta je s tobom? Budi se! Hena.“ Zakoračih desno prema prozoru i razvukoh zavesu, na šta sunce pokulja u sobu. Zaklonih oči desnom šakom štiteći se od jakog svetla, okretoh se i pridoh njenom krevetu. Ležala je na levom boku, pokrivena čaršavom do ramena. Pridoh levoj ivici kreveta i pogledah je izbliza. Oči su joj bile sklopljene, a srebrni pramenovi kose ležali su neuredno po jastuku pored lica. Ruke su joj bile prekrštene uz donji ugao jastuka, desno od lica, stežući brojanicu od sitnih, crvenih zrnaca, koju nikad nije ispuštala iz ruke da bi održavala ritam svojih molitava i molbi. Brojanica se

završavala malim srebrnim krstom, koji joj je ležao pored usta. Očito, celivala ga je pre nego što je zaspala. Nagoh se nad nju i prodrmah je desnom rukom, ponavljajući: „Hena!“ Ona se i ne pomače. Osetio sam da joj je rame nekako kruto i pade mi u oči bledilo na njenom licu punom bora. Ponovih prigušenim glasom: „Hena. E-hej, Hena!“ uhvatih je za desnu ruku i opipah puls, primećujući da se ona nekako čvrsto uhvatila za levu ruku i za brojanicu. Osetih da je hladna na dodir i učini mi se da će mi srce iskočiti iz grudi. Shvatio sam da se Hena neće probuditi. Obuhvatih joj doručje šakom i stavih prst na unutrašnju stranu njenog ručnog zgloba – kažiprst mi nije osetio nikakav znak života.

Život je tokom noći sakupio i odneo sve što je imao i ostavio smrt da sama boravi u Heninom telu. Eto, Bog joj je ispunio želju koju je ponavljala godinama, naročito u trenucima bola i patnje: „Uh, Gospode! Kad ćeš me uzeti i osloboditi, da se odmorim?“ Večito se molila za dug vek drugima, a sebi da joj život bude kratak: „Hajde već, dosta je bilo!“

Seo sam na ivicu kreveta. Želeo sam da je zagrlim poslednji put, ali sam se zadovoljio time da joj samo stavim dlan leve ruke na glavu i malo poravnam sedu kosu. Dodirivao sam je i ljubio samo jednom ili dvaput godišnje, o praznicima. A poslednji put kad sam je pomilovao po kosi bio sam još dete, a ona je, po smrti naše majke, nasledila teret brige o meni i našoj maloj braći i sestrama, mada je i sama još bila vrlo mlada. Imala je samo petnaest godina kada je bila primorana da se odrekne sna da postane monahinja i posveti ostatak života tome da nas hrani i bdi nad našim mirom. A ono vremena što bi preostalo

po izvršavanju svih obaveza posvećivala je molitvi bilo u kući, bilo u crkvi. Moja desnica ostavi njenu odrvenelu ruku da bi obrisala suze koje mi potekoše. Poljubih je u hladno čelo i rekoh, kao da me još može čuti: „Neka ti Bog da pokoj duši, Hena!“

Na slici okačenoj iznad Heninog kreveta bila je Devica Marija, puna milosti, sva u plavom i držeći u naručju plod svoje utrobe. Preko nje pada stub božanske svetlosti što izvire iz središta nebesa, dok se oko nje roje anđeli lepršajući malim krilima. Uprkos osećanju sreće zbog Isusa, oči su joj izgledale kao da gledaju s nekom tugom u mene i u moju sestru.

Suze su mi i dalje tekle dok sam se molio za Heninu dušu, kao što se ona celog života molila za mene: *Oče naš koji jesi na nebesima... Posle toga sam produžio sa Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospod s tobom. Blagoslovena ti si među ženama i blagosloven plod utrobe tvoje, Isus. Sveta Marijo, majko Božija, moli se za nas grešne, sada, i u času smrti naše. Amin.*

– 4 –

Pustio sam olovku da mi ispadne iz ruke. Eto, prošlost se vraća da me podseti na Henu, a ja kao da sam bio u stanju da je sasvim zaboravim. Pošao sam k njenoj sobi koju sam bio rešen da ostavim onakvu kakva je bila. S izuzetkom njene odeće, za koju sam, po proteku roka za saučešća, zamolio jednu od kćeri mojih sestara da je pokupi iz malog ormara i odnese u crkvu da se razda sirotinji, sve drugo je ostalo kako je bilo i za njenog života.

Otvorio sam vrata i zakoračio unutra. Soba joj je bila mračna i hladna poput groba. Pritisnuo sam prekidač na zidu desno od vrata, ali se tama ne povuče – tada se setih da nema struje. A i da struja nije bila u prekidu, setih se da nikad nisam zamenio onu pregorelu sijalicu. Čak i kada su došle žene iz dela porodice preostalog u Bagdadu i nekoliko komšinica da je okupaju, očešljaju i obuku joj čistu odeću, kako se i pristoji za poslednje putovanje u grob, rekao sam im da danju ima dovoljno sunca, a da svečeri upale sveće. Mora da je to Maha navukla zavese kad je čistila sobu, pošto sam ih ja bio ostavio razmaknute. Kad je završila čišćenje Henine sobe, rekla mi je: „Kao da joj je duša još ovde, u sobi!“

Otišao sam do prozora i razmakao zavese – tačno onako kako sam to učinio pre sedam godina. Jedna siva golubica, koja je stajala na prozorskom simsu od cigala, prhnu i odlete daleko, prema komšijskoj kući. U sobu uđe zrak sunčeve svetlosti i pokri deo poda i dve trećine površine kreveta, koji je bio pokriven belim čaršavom prebačenim preko prekrivača. Pošao sam tri koraka dalje, do drugog prozora, koji je bio naspram kreveta, i povukao i drugu zavesu, na šta se soba ispuni jutrom. Okretoh se i stadoh kraj kreveta. Pogledah u sliku Gospe, okačenu iznad njega. Levo od nje visila je slika moga brata Džemila, koji je pobeo iz Iraka 1969, pošto mu je pogubljen jedan drug pod optužbom za masoneriju, pa se snaha, koja je Libanka, uplašila da će i njega snaći ista sudbina, iako on nije bio mason. Otišli su u Liban i ostali tamo, izrodili troje dece i dosad dobili petoro unučadi. Živeli su najpre u Sin el Filu, a potom, kad im je kuća srušena u građanskom ratu, preselili su se u Bekfaju da bi bili bliži

familiji bratove žene. Na toj slici on je još u cvetu mladosti. Hena ga je volela više i od mene i od ostale braće i sestara, mada je to uvek poricala. Ostatak sobe bio je sav ispunjen ikonama i suvenirima – figuricama Device Marije i Isusa koje je volela da skuplja, a neke od njih je donela sa svog poslednjeg puta u Rim u organizaciji crkve 1989, kada je nanovo bilo dozvoljeno da se putuje u inostranstvo. Ja sam je ponekad namerno sekirao govoreći da je jedino što nedostaje u njenoj sobi da bi se pretvorila u minijaturnu crkvu – oltar i tamjan. Na to bi mi ona odvrtila: „Da, a ko bi tu držao službu, ti?“

Bila je tu, u sobi, čak i zdela kakva stoji kraj ulaza u crkve i u koju se naliva sveta vodica da bi vernici zamakali kažiprst kad se krste pri stupanju na tlo hrama, stajala je kraj zida desno od vrata, ispod električnog prekidača.

Na pola metra ispod zdele stajala je stara singerica, šivaća mašina na nožni pogon, pomoću koje je godinama zarađivala pre nego što smo i mi ostali počeli da radimo. Insistirala je da se ta mašina sačuva, mada više nije bila ispravna i ona je nije upotrebljavala već decenijama. Obod radne ploče bio je takođe iskorišćen da se po njemu poređaju figurice. U najbližem uglu do singerice bio je drveni šifonjer s odećom, a pored njega toaletni stočić s velikim ogledalom. Osim četke za kosu srednje veličine, u kojoj se videla zaostala gužvica sedih vlasi i nekoliko ukosnica, ostatak površine stočića bio je prazan, bez ičega što bi moglo biti u vezi s njenim telom. Sve je bilo posvećeno samo njenoj duši. Nekoliko molitvenika stajalo je jedan preko drugog – te su joj knjige bile družbenice tokom života, a oko njih razbacane male fotografije koje je delila crkva. Neke su bile formata prazničnih čestitki, neke i manje, a

na njima je bila Devica Marija, ili sama ili kao Madona sa Hristom, Pravedni Josif, zatim Marija Magdalena i još neki sveci. Bilo je tu i nekih slika koje su beležile događaje o verskim praznicima, za dušu milima i dragima, sinovima i kćerima braće i sestara prilikom obreda prvog pričešća ili krštenja, a koje su držane zajedno sa slikama svetaca i svetica prosto da bi ih ovi čuvali.

Nasred stola stajala je drvena kutija za koju znam da ju je kupila u Italiji, a gde je držala razne brojanice, zlatni „živi“ krst koji je nosila oko vrata verujući da on u sebi sadrži komadić Hristovog raspeća. Levo od toaletnog stočića zid je bio pun slika crkvenih ličnosti – jedna je predstavljala papu Jovana Pavla Drugog u beloj papinskoj odori kako se osmehuje. Ispod nje slika patrijarha Paula Šeha Drugog, koji je bio svetski patrijarh Haldejaca i po rangu ravan papi, ali je Hena ipak njegovu sliku postavila niže od papine. Još jedno mesto niže bila je slika Emanuila Bidavida, koji je izabran za patrijarha posle Šehove smrti, a ispod slike je bilo ispisano: *Njegova svetost Emanuil Bidavid troblaženi, patrijarh vavilonski i svih Haldejaca.*

A ispod pape i dva patrijarha bila je omanja slika nje kako stoji ispred Apostolske palate u Vatikanu, odevena u debeli crni kaput. Često se spominjala svoga hodočašća tamo. Rim joj se jako svideo, ali je uvek žalila za Jerusolimom, koji je obišla 1966. I večito je, kad god se na televiziji ili u društvu, na sedeljama, povede razgovor o Palestini, prekorno pitala: „Da, a kad će se vratiti Jerusolim da možemo da idemo u Crkvu Vaskrsenja Hristovog?“

Povrh svih suvenira i fotografija, Hena je iz Jerusalima donela i dva krsta. Jedan, mali, utetoviran na unutrašnju stranu podlaktice ispod kog je pisalo „1966“, godina

njenog hodočašća. Taj krstić je nestao s njom ispod zemlje, u grobu u kom leži. A drugi, znatno veći, napravljen od maslinovog drveta, još visi, sam, na zidu naspram njenog kreveta.

Otvorio sam jedan prozor da pustim dašak svežeg vazduha u sobu. I rešio sam da ga ostavim otvorenog uprkos hladnoći koja je prodirala s osvežavajućim vetrićem. Pade mi na um dok sam izlazio iz sobe i zatvarao vrata za sobom da Henina duša možda čezne za njenom sobom i da će je danas obići. Zatvoriću prozor predveče, pre nego što odem u crkvu.

– 5 –

Dok sam pripremao čaj, sećao sam se moje vatrene raspres Mahom. Mada je, kako tonom tako i uzbuđenjem i nipodaštavanjem mojih gledišta, prekoračila granice uzajamnog respekta koje su u našoj kući bile jasno zacrtane, ja sam želeo da ona oseća samo mir i spokoj, osobito sad, u mesecima pred iseljenje i dugi put na koji kreću ona i muž. Iako ja volim izdvojenost i samoću, i svikao sam se na to, ipak mi je prisustvo njih dvoje unosilo živost i duh svežine u veliku kuću koja je pre njih izgledala nekako tmurno. A ona i muž mi olakšavaju mnoge kućne obaveze – Luaj je uvek spreman da pomogne, a ne mogu ni da poreknem da Maha vrlo dobro kuva. Ne može, naravno, da dostigne baš Henin nivo, ali ja sam uživao u njenoj dobroj hrani jer su mi bili dosadili ulični sendviči od umotanih lepinjica s nekim nadevom, moje salate i ona jednostavna jela koja sam jedino umeo da skuvam.